

LUONNONTIETEEN LAUSE JA MUITA TOSISEIKKOJA

”Vain luonnontieteen lauseet ovat vapaita alatekstistä. Kun sanon, että planeetta Mars kiertää Aurinkoa likimäärin ellipsinmuotoista rataa, minulla ei ole piiloviestiä. Totean ainoastaan tosiseikan.” Näin kolumnoi kosmologian professori Kari Enqvist (YLE, 25.2.2018). Hän on väärässä.

Ei ole olemassa sellaista olentoa kuin ”luonnontieteen lause”. Luonnontiede operoi paljolti samoilla luonnollisilla ihmiskielillä kuin muutkin tieteet. Luonnontieteen lauseet ovat luonnollisen kielen lauseita.

”Mars kiertää Aurinkoa” -lauseen tapaisia lauseita voidaan muodostaa muissakin tieteissä kuin luonnontieteessä, jopa kielitieteessä: ”Mars on lauseen subjekti”.

Enqvistin alateksti- ja piiloviesti-sanat viittaavat kielenkäytön ideologiseen merkitystasoon. Kaikessa kielenkäytössä tuotetaan merkityksiä, jotka liittyvät erilaisiin ryhmiin, niiden välisiin valtasuhteisiin ja perustaviin arvioihin siitä, mikä on oikein ja mikä väärin, mikä hyvää ja mikä pahaa. Enqvist kohottaa ilman pienintäkään epäröintiä luonnontieteen muiden tieteiden yläpuolelle. Se on hänen viestinsä, ei edes kovin piiloinen.

Ideologisille merkityksille on tyypillistä luonnollistuminen. Niistä tulee yksimielisten kieliyhteisössä ikään kuin luonnollisia totuuksia. Niitä ei ole tarpeen eikä tapana mitenkään kyseenalaistaa. ”Totean ainoastaan tosiseikan”, toteaa Enqvist ja sulkee silmänsä toteamuksensa väkevältä valta-merkitykseltä.

Esimerkiksi luonnontieteen alatekstittömästä lauseesta Enqvist mainitsee tämän: ”Planeetta Mars kiertää Aurinkoa likimäärin ellipsinmuotoista rataa.” Pystytäänkö kaikki luonnontieteen anti kiteyttämään tällaisiin yksinkertaisen oloisiin to-

teaviin väitelauseisiin? Minua kiinnostaisi tutustua tähän tosiseikkaluetteloon!

Totta puhuen esimerkkilausekin on täynnä valintoja. Miksi Marsia kutsutaan Marsiksi tai Aurinkoa Auringoksi? Miksi oletetaan, että lukija tuntee käsitteet planeetta tai ellipsi? Miksi Mars esitetään aktiivisena toimijana, kiertäjänä, ja lauseen teemana, lähtökohtana? Miksi Auringon kiertäminen nähdään ikään kuin uutena informaationa? Mitä jos toteammekin, että ”tähteä Aurinko kiertää planeetta Mars”?

Entä tämä rata! Havukka-ahonajattelijamaisesti voisi uumoilla, onko taivaalla jokin tietty ura, peräti kiskot, joita Mars päivät pääksytysten mennä jyskyttelee... Vaan onkohan kosmoksessa päivää tahi yötä...?

Kun katselen kielen tutkijan vinkkelistä, näyttää siltä, että kieli ei ole yksinkertaisia väitteitä esittävien tosiseikkalauseiden luettelma. Kieli on merkityksiä ja tulkintaa, ihmisten välistä tekemistä: tiedon muodostamista, kysymistä, pyytämistä, anomista, arvottamista, epäröintiä, vaikuttamista, kannanottamista ja niin edelleen.

Kieli on valtaa ja valintoja. Olennaista on, kuka pääsee sanomaan, mitä ja missä. Kun kosmologi kirjoittaa kieltä käsittelevää kolumniaan kaikelle kansalle, hänen on mahdollista todeta sellaisiakin tosiseikkoja, joita kielitieteellinen tutkimus ei tosiseikoiksi toteaa.

VESA HEIKKINEN

Kirjoittaja on suomen kielen dosentti ja tietokirjailija.

Twitter: @tosentti